

Håkan Bengtsson

Landets folk – om israelers och palestiniers politiska och teologiska berättelser

I Svensk Kyrkotidning har under våren publicerats ett antal artiklar där olika perspektiv och infallsvinklar på konflikten mellan judar och palestinier lyfts fram och diskuterats. Håkan Bengtsson ger här sin syn på bakgrund och orsaker till konflikten utifrån israelers och palestiniers politiska och teologiska berättelser.

Vi är berörda av den israelisk-palestinska konflikten. Vi är berörda på olika sätt och av olika skäl. Helene Egnells och Anna Karin Hammars artiklar i Svensk Kyrkotidning (nummer 4,

Nu spelar politik och religion stor roll i Mellanöstern och man måste ändå ge sig in i de två sidornas argument och självbild för att se var likheter och skillnader finns. Det är syftet med min framställning här. Jag

Bibeln. Med Bibeln avser jag det som vi kristna kallar Gamla testamentet.

Land, gränser och nationalism

Jag tillhör dem som anser att den israelisk-palestinska konfliktens orsak är land, gränser och nationalism, inte religion eller teologi. Men religion är idag en integrerad komponent i konflikten och det visar sig inte minst i att våldseskalering ofta sker efter provokationer vid de heliga plasterna. Synagogor, kyrkor och moskéer är också måltavlor för våldsattacker på ett påtagligare sätt idag. De tre religiösa traditionerna judendom, kristendom och islam bidrar också till legitimering av fiendebilder och användningen av våld. Det mest förrådiska bidraget kanske ändå handlar om hur man osynliggör och utesluter varandra från sina respektive berättelser och paradigmer.

När man tar del av de olika historieskrivningarna går man nästan alltid till skilda böcker och författare. Jag avser här allt ifrån historisk, arkeologisk, politisk eller religiös beskrivning av landet och dess historia. Vill man fördjupa sig i den israelisk-judiska berättelsen går man till ett verk som redovisar den sidan, och vill man fördjupa sig i den palestinsk-arabiska synen går man till ett motsvarande verk. Inte ens under de senare åren när man på olika sätt uppmärksammat problemen i respektive historieskrivning, berättas de i regel var för sig utan att så mycket

”Det handlar om politik, historieskrivning, teologi och lojalitet”

respektive 5, 2015) beskriver klart och tydligt olika perspektiv och olika faktorer som måste tas i beaktande när man diskuterar konflikten. Det handlar om politik, historieskrivning, teologi och lojalitet. Och visst, det är komplicerat och kräver vårt engagemang.

Låt mig ge mitt bidrag till diskussionen. Jag arbetade till för ett halvår sedan som direktor på Svenska teologiska institutet i Jerusalem. Som institutets chef försökte jag att ge rum och röst för båda sidor i konflikten, deras berättelser och ideologier. Jag insåg att jag själv var tvungen att lära om och försöka se de mänskliga perspektiven i konflikten, framför de politiska eller de teologiska. Det var heller inte fruktbart att jämföra lidanden eller oförätter. Förövare och offer byter roller i denna tragiska konflikt. Konflikten är med Amos Oz ord: "... en konflikt mellan rätt och rätt, mellan två mycket kraftfulla, mycket övertygade anspråk på samma lilla land."¹

vill något förenklat beskriva på hur den judisk-israeliska respektive den kristet palestinska berättelsen om rätten till landet ser ut, och skälen till varför man hör hemma i landet. Med "berättelse" menar jag den paradigmatiske synen på vem man är och hur relationen till landet ser ut och hur man motiverar detta genom historieskrivning eller bibelanknytning.

Jag vill sätta in de två respektive berättelserna i sina sammanhang och problematisera dem. Den syn på de kristna palestiniernas roll i landet som Mitri Raheb försvarar blir lättare att förstå utifrån de två berättelseparadigmen. Jag håller med Helene Egnell och Anna Karin Hammar om att både judar och palestinier förtjänar uppmärksamhet och stöd för sina strävanden att få leva säkra och värdiga liv. Det är om dessa två perspektiv som denna artikel kommer att handla och om våra förhållningssätt som kristna till konflikten, historieperspektiven och

beröra varandra utom när det gäller fiendebilden. Trauman som man tillfogat motståndarsidan förtiger man. Ofta har man konstaterat att det kanske är mest rättvisande att ha det så. I en nyutkommen bok om israelisk och palestinsk historia står de två historieskildringarna bredvid varandra och löper parallellt, sida vid sida. Det är en ovanlig läsupplevelse.

Likheter i berättelserna

På ett sätt är de två berättelserna, eller historieskildringarna varandra lika. De innehåller samma komponenter med betoning av anknytningen till landet och en påtvingad tillvaro utanför landet i exil som något negativt. Däremot är synen på vad anknytningen till landet innebär olika. Förenklat uttryckt menar palestinier att "vi är landets folk eftersom vi kontinuerligt har bott här", medan judiska israeler säger att "vi har återvänt till och återtagit det land där vi formades som folk och till våra historiska rötter". Den senare är just den politiska sionismens paradigm. Exilen var påtvingad och återvändandet ett tillfälle som människors vilja och arbete har möjliggjort.

"Landet" som jag kallar det i denna framställning, kallas av palestinier just för "Palestina" och av judiska israeler för "Israel" eller på hebreiska 'erets Yisra'el. Jag avser inte statsbildningar här och det skulle föra för långt att gå igenom ursprunget till de två beteckningarna. Låt mig bara konstatera att "Palestina" är en beteckning som inte förekommer i Bibeln, medan "Israel" tvärtom är frekvent. "Israel" refererar dock främst till Israels folk och inte till något landområde, även om "landet" är ett centralt bibliskt tema.

Länge dominerade den sionistiska berättelsen om hur det judiska folkets relation till landet såg ut. Tydligast uttrycks denna syn i den israeliska självständighetsdeklarationen: "The Land of Israel was the birthplace of the Jewish people. Here their spiritual, religious and political identity was shaped. Here they first attained to statehood, created cultural

values of national and universal significance and gave to the world the eternal Book of Books."³

Det är alltså i landet som det judiska folket formas, texter och traditioner utformas. Självständighetsdeklarationen ser landet som tillkomstplatsen för de bibliska texterna, men argumenterar inte för att specifika bibeltexter ger det judiska folket rätt att återvända. Den politiska sionismen var inte religiös på det viset att man hävdade att Bibeln sanktionerade ett återvändande. För övrigt är inte den typen av bibelanvändning representativ för den judiska traditionen. Däremot är det viktigt att historieskrivning och arkeologi kunde visa på en tidig israelitisk och senare judisk kulturutveckling i landet.⁴

Enligt den sionistiska diskursen är det romarnas erövrande av Jerusalem och förstörelsen av templet år 70 som inleder den nästan två tusen år långa ofrivilliga exilen. Längtan tillbaka till Jerusalem och landet återspeglas dock i böner och liturgi, varav orden från bland annat Påskhaggadan, "nästa år i Jerusalem" speglar en inte avslutad relation till landet. Exilen formade visserligen de judiska identiteterna som vi känner dem idag, men landet står för ursprunget och rötterna. Så uttrycktes det av den israeliske nobelpristagaren Shai Agnon i hans nobeltal 1966.⁵

Det var sedan den politiska sionismen som både formulerade ideologin bakom och praktiskt genomförde återvändandet i slutet av 1800-talet. Ett av skälen som drev denna rörelse var den europeiska antisemitismen, ett annat var det nationalistiska idealet att även judar skulle ha ett eget land. Ett av de problematiska dragen i den sionistiska berättelsen var att man beskrev landet som man återvände till som antingen tomt, glest befolkat eller underutvecklat. Nämnede man den arabiska befolkningen, refererade man till dem internt som "det arabiska problemet".⁶ Konsekvensen blev att man inte gav den arabisk-palestinska historierepresentationen någon plats.

Från palestinskt håll betraktat är det den sionistiska berättelsen som har varit den kända och den dominerande. Den har dessutom medvetet eller omedvetet anammats av västerlandets företrädare, både politiska som religiösa. Längre kämpade palestinska representanter för att beskriva det egna folkets katastrofala läge då staten Israel blev till 1948. Som bekant är detta känt som an-Nakba, katastrofen. Det vill säga det blev ingen arabisk stat enligt FN:s omröstning 1947, istället blev det en flyktingvåg som dramatiskt förändrade både demografi och självbild. En palestinsk exil började visserligen redan i början av nittonhundratalet, men Nakba blev ett trauma både för palestinska muslimer och kristna. Och länge kom fyrtioåttakrigets faser och konsekvenser för palestinerna i skymundan för det israeliska statsbyggandet. Diskrepansen mellan västvärldens uppmärksamhet på Förintelsen respektive Nakban blev ett problem för palestinska företrädare. Det ska dock påpekas att en etablerad generation israeliska historiker har erkänt och synliggjort palestinernas lidanden under kriget 1947-48.

Återta sitt folks historia

Som chef för Diyarkonsortiet i Betlehem arbetar Mitri Raheb för att förbättra situationen för den egna befolkningen. Forskningsmässigt strävar han för att återta palestinernas berättelse om sin roll som landets folk. Som Helene Egnell och Anna Karin Hammar visar arbetar han både i egenskap av ledare, pastor och forskare. Mitri Rahebs strävan är att återta de delar av sitt folks historia som den sionistiska berättelsen förnekar eller utelämnar. Men framförallt påminner han sådana kristna som inte känner till den kristna palestinska närvaron i landet, om att den finns och att den spelar en viktig roll.

Palestinska kristna brukar inleda sin självpresentation med att berätta att de ibland får frågan "när blev du kristen?". Den frågande antar då

att de flesta kristna i det heliga landet blivit omvända av västerländska missionärer i slutet av artonhundratalet.⁷ Det vill säga man uppmärksammar inte den gamla närvaron av både grekiska, syriska och arabiska kristna i landet, även om det stämmer att den anglikanska och den lutherska samfundsväxten skedde just genom europeisk mission. De kristna palestiniernas anknytning till landet har genom en sådan fråga blivit osynliggjord. För att understryka

pekt för kristna palestinier handlar om bibeltolkning. Från palestinskt håll anser man att de tolkningar av texter i Bibeln som utlovar landet till moderna israeliska judar är felaktiga och kapade av den sionistiska ideologin.

Under sent åttiotal när de första moderna palestinska teologerna formulerade sin situation och definierade sin hermeneutiska ort anförde man ofta profetexter och nytestamentliga texter som krävde

var alltså i många avseenden romaniserad.¹²

Med den moderna judiska närvaron i landet från slutet av artonhundratalet blev intresset för de judiska rötterna i landet återväckta. Arkeologi och historiografi blev viktiga. Bibelns roll var för sionister, som ovan beskrivits, främst en reflektion av den äldre israelitiska eller judiska kulturbyggandet i landet. Även texter som Mackabeerböckerna och Josefus historieverk, vilka traditionellt inte räknades in i protestantiska biblars kanon blev centrala. Man arbetade alltså för att förstärka samband och kontinuitet mellan bibelns judiska kultur och den moderna. Detta projekt lyckades och överskuggade det tidigare arabiskt-palestinska perspektivet.¹³

Det var dock i den evangelikala idétradition, vilken hade många anhängare i det viktorska England som man använde Bibeln som ett imperativ för det judiska folkets återvändande. Det handlade dock mer om de evangelikala gruppernas bibelförståelse, än om att det judiska folket skulle få ett eget land.¹⁴ Att de judiska stammarna skulle återsamlas i landet var förutsättningen för att Jesus skulle komma tillbaka och slutstriden stå vid Harmagedon. Denna schematiska beskrivning får sammanfatta de komplicerade strömningar och idékomplex som kallas kristen sionism. Dessa antingen osynliggör den arabiska befolkningen i landet, eller gör dem till fiender.

Låt mig göra en kort utveckling om diskussionen kring ersättnings-teologi. Vi kan konstatera att medvetenheten om det negativa med att på olika sätt framställa den judiska traditionen som defekt och ersatt av kyrkan är större och tydligare artikulerad idag. Även om mycket arbete återstår med att tydliggöra även de mer subtila uttrycken av ersättnings-teologi, är många kristna beredda att framställa både nu levande judar och judar i Bibeln på ett positivt sätt och inte som fiender. Ofta har vi varit omedvetna om de problematiska konsekvenser som en inbäddad er-

”Den palestinska berättelsen är alltså en berättelse om kontinuitet”

sin kristna anknytning till landet och inte minst till Jerusalem, framhålls ofta Apostlagärningarnas skildringar med den första pingsten som början på den kristna kyrkans närvaro i landet.⁸ Och poängen är: ”vi var kristna långt innan kristendomen nådde ditt hemland”.

En berättelse om kontinuitet

Den palestinska berättelsen är alltså en berättelse om kontinuitet. Enligt denna har många folk, språk och religioner bott och avlöst varandra i landet, däribland också judar. Dessa folk som bott i landet: samarier, greker, armenier, arabier, ottomaner – alltså så väl judar, kristna som muslimer – de är landets folk, enligt Mitri Raheb.⁹ Ett liv utanför landet, i exil blir ett nederlag i den palestinska berättelsen.

Diasporabegreppet är heller inte okomplicerat i den israeliska diskursen idag, men inte lika negativt. Judar som bor utanför landet, ses ändå som en resurs för staten Israel. För palestinier är det svårare då den fysiska möjligheten att bo kvar i sin hemtrakt, eller att återvända har omöjliggjorts på olika sätt. Kampen för ett palestinskt stats- och samhällsbygge måste ske genom närvaro i landet.

En annan och inte mist viktig as-

rättvisa.¹⁰ Delar av Gamla testamentet var svåra att bruka för kristna palestinier då passager om Guds beskydd och närhet till folket Israel blev teologiskt svårbemästrade. Berättelsen om befrielsen framför andra, nämligen Exodus, upplevdes som determinerad av en judisk identifiering med det förtryckta folket i Egypten. Befrielsen går palestinerna förbi. Likaså blev erövrings- och krigsberättelserna i Josua och Domarboken problematiska. Dessa texter tilltalade de tidiga sionisterna desto mer.

Mitri Rahebs strategi i den omdiskuterade boken *Tro under ockupation*. Palestinsk bibeltolkning, är en annan.¹¹ Han vill visa att de stora berättelserna om vilka härskare och vilka kulturer som funnits i landet skiftat. Och dessa berättelser har alltid haft lokala företrädare. När första västerlänningarna besökte landet i mitten av artonhundratalet och skulle rekonstruera den bibliska geografin var det arabiska talesmän som förmedlade berättelserna. Bilden blev då visserligen orientalistisk, men kontinuiteten från de bibliska tiderna knöts till den arabisk-palestinska kulturen och de kristnas närvaro. Beskrivningen av landet i form av den agrara palestinska miljön tilltalade många västerlänningar, men

sättningsteologi har medfört för vår syn på judar. På ett sätt påminner detta osynliggörandet av de palestinska kristna i landet, även om det finns skillnader.

Osynliggörande

Nu återvänder jag till problemet med osynliggörandet av den palestinska berättelsen. Det är här som den problematiska internkristna kampen om vem som representerar landets folk finns. För många evangeliskt inspirerade kristna grupper är det dagens israeliska judar som är landets folk, både politiskt och teologiskt betraktat. Denna syn innebär naturligtvis för palestinska kristna att de suddas bort från landets karta och historia. Konsekvensen blir ofta att man bedömer denna konflikt med andra glasögon. Man riktar ingen kritik mot till exempel israelisk militärs eller bosättares övergrepp mot den palestinska befolkningen. Den eskatologiska dimensionen i judisk närvaro blir viktigare än människors rätt att leva i trygghet och värdighet. Det är moderna kristna sionister och judiska religiösa sionister som i huvudsak driver Bibeln som ideologisk norm till stöd för den israeliska ockupationen.¹⁵

Dags att summera. Det är just en sådan ideologisk övertygelse eller kanske vanligare, den oreflekterade sammanlänknings av Bibelns texter och det moderna judiska återvändandet till landet som Mitri Raheb argumenterar mot. En uppmaning till västerlandets kristna att inte gå i den fälla som teologiskt och praktiskt stöder ockupationen, återfinns följdriktigt i Kairosdokumentet.¹⁶

Jag anser inte att Mitri Rahebs historieskrivning är ersättningsteologisk i den traditionella bemärkelsen av triumfalism eller negativ förförståelse av judendomen. Den är ändå exkluderande. På samma gång som han återför den judiska historien i landet till den palestinska berättelsen utestänger han de sionistiska anspråken på tillhörighet till landet.¹⁷

Jag vill understryka att det inte är judendom som är Mitri Rahebs hu-

vudproblem. Det är alltså politisk och även kristen sionism och den pågående militära ockupationen av Västbanken. Mitri Raheb är en stark röst bland de lutherska teologerna idag. Det finns också andra. Den

lutherska biskopen Munib Younan i Jerusalem har en större öppenhet till dialog och interaktion med israeliska organisationer.¹⁸ Han har också andra förutsättningar att göra detta. Jag tänker här bland annat på de reserestriktioner och den byråkratiska tillståndsgivningen som administreras av israelisk militär.

De perspektiv som jag har beskrivit i stora svepande drag har också förändrats över tid. Jag har kunnat observera detta i synen på den israelisk-palestinska konflikten i verksamheten vid det Svenska teologiska institutet i Jerusalem. I början av institutets verksamhet dominerade den israeliska historiesynen och detta av naturliga skäl. Sedan över tjugo år tillbaka ges också den palestinska berättelsen plats. Det är bra och nödvändigt, men inte okomplicerat.

Min poäng är inte de två berättelserna ska syntetiseras eller gå ihop. Jag uppfattar att Helene Egnell och Anna Karin Hammar också menar detta i sina respektive artiklar. Däremot, vi som lyssnar och engagerar oss måste ge plats för båda berättelserna.

HÅKAN BENGTTSSON

Vikarierande lektor i Nya testamentets exegetik, Uppsala universitet

Noter

1 Amos Oz, Hur man botar en fanatiker, Wahlström och Widstrand: Stockholm 2010 (Teskedordsordens utgåva), s. 28.

2 Sami Adwan, Dan Bar-On & Eyal Naveh, Side by Side. Parallel Histories of Israel-Palestine, Peace Research Institute in the Middle East (PRIME), The New Press: New York, 2012.

3 knesset.gov.il/docs/eng/megilat_eng.htm

4 Anita Shapira, Israel. A History, Brandeis University Press: Waltham MA, 2012, s. 58-59.

5 www.nobelprize.org/nobel_prizes/literature/laureates/1966/agnon-speech.html

6 Anita Shapira, Israel. A History, s. 53 och 150.

”osynliggörandet av den palestinska berättelsen”

7 Munib Younan, Witnessing for Peace. In Jerusalem and in the World, Fortress Press: Minneapolis, 2003, s. 3.

8 Fuad D. Farah, Christian Presence in the Holy Land, Privately published: Nazareth, 2011, s. 15-18.

9 Mitri Raheb, “Toward a New Hermeneutics of Liberation: A Palestinian Christian Perspective”, The Biblical Text in the Context of Occupation. Towards a new hermeneutics of liberation, (Mitri Raheb, Ed.) Contextual Theology Series 2, Diyar Publisher: Bethlehem 2012, s. 17.

10 Peter Lodberg, Tro og magt i Det Hellege Land. Palæstinsk teologi og kirke i et transformations samfund efter 1967, Aros forlag: Frederiksberg, 2010, s. 128.

11 På engelska Faith in the Face of the Empire. The Bible through Palestinian Eyes, Diyar Publisher: Bethlehem 2014.

12 Yehoshua Ben-Arieh, “Perspectives and Images of the Holy Land”, The Land that Became Israel. Studies in Historical Geography, Ruth Kark (Ed.), Yale University Press: New Haven and London, 1990, s. 49-50.

13 Mitri Raheb, Faith in the Face of the Empire, s. 22-23

14 Shalom Goldman, Zeal for Zion. Christian, Jews and the Idea of the Promised Land, The University of North Carolina Press: Chapel Hill, 2009, s. 19.

15 Relationen mellan kristna sionister och judiska religiösa sionister, bland dem bosättare är mångfacetterad. Se Shalom Goldman, Zeal for Zion, kapitel 6, s. 270-308.

16 Avsnitt 6.1. i svensk översättning av Kairos Palestina, Ett sanningens ögonblick. Kairos Palestina, Sune Fahlgren (red.), Studieförbundet Bilda: Älvsjö 2010, s. 35-37.

17 Mitri Raheb har också inspirerats av Shlomo Sand och andra historikers ifrågasättande av de europeiska judarnas relation till ”landets judar” genom bland annat dna-analys. Sands framställning har inte blivit oemotsagd. För kritik se Anita Shapira, ”The Jewish People-deniers”, The Journal of Israeli History, Vol. 28:1, 2009, s. 63-72.

18 Munib Younan, Witnessing for Peace, se kapitel 11, s. 142-162.